

L'AMAZÒNIA, PULMÓ DEL PLANETA I LABORATORI DE BIODIVERSITAT

Amazònia i Catalunya: construint ponts entre territoris per defensar la vida

Susana Borràs-Pentinat

L'Amazònia crema, i amb ella crema també l'esperança d'un planeta habitable. Però des de les seves selves fins als carrers de les ciutats i dels municipis catalans, dones i homes teixeixen una resistència que desafia l'oblit, l'extractivisme i la por. Aquesta aportació és una reflexió sobre els ponts entre territoris i entre lluites: una invitació a escoltar, aprendre i actuar.

Persones defensores a l'Amazònia: una defensa vital sota amenaça

L'Amazònia, un territori habitat de més set milions de quilòmetres quadrats, compartit per nou països, no només és el «pulmó del planeta», és a dir, una de les regions més riques en biodiversitat del planeta i un dels ecosistemes més crucials per a l'estabilitat climàtica global, sinó que també és la llar de centenars de pobles indígenes, una reserva de vida, cultura i saviesa. I, ahora, és un dels llocs més perillosos del món per als qui defensen els drets humans i el medi ambient: la criminalització i persecució de defensores i defensors del medi ambient a l'Amazònia reflecteix un conflicte estructural entre el model extractivista dominant i els modes de vida que situen la Terra com a subjecte de drets.

La defensa del medi ambient i dels territoris no és una lluita aïllada ni recent: és una causa compartida per milers de persones en múltiples racons del món. Es tracta d'una resistència intergeneracional i transnacional que uneix comunitats indígenes, pobles originaris, activistes, comunitat científica i defensors dels drets humans al voltant de la urgència de protegir la vida mateixa. El 2022 es van registrar almenys 177 assassinats de persones defensores de la terra i del medi ambient a escala mundial, una part substancial dels quals corresponia a pobles indígenes amazònics que resistien a projectes de tala, mineria il·legal, explotació d'hidrocarburs i expansió de l'agroindústria a gran escala. [1]

Segons l'informe anual de Global Witness de 2024, [2] el 2023, l'Amèrica Llatina va concentrar més del 70 % dels assassinats documentats, fet que situava la conca amazònica com un dels focus més crítics d'aquesta violència. Lluny de revertir-se, aquesta tendència s'ha intensificat en els anys posteriors: l'informe més recent de Global Witness documenta que el 2024 almenys 196 persones defensores de la terra i del medi ambient van ser

assassinades a tot el món, i més del 80 % d'aquests casos es va concentrar novament a l'Amèrica Llatina. [3] Aquestes dades confirmen que la regió continua sent el principal epicentre de violència contra les persones defensores ambientals, en un context estructural marcat per l'extractivisme, la desposseïció de terres i les pressions persistents sobre els territoris indígenes i tradicionals.

La relatora especial de l'ONU sobre els drets dels pobles indígenes afirma que els pobles indígenes són actors clau en la protecció del medi ambient, pel vincle espiritual, cultural i econòmic amb les seves terres i amb els recursos naturals

Aquesta situació ha estat àmpliament documentada per organismes internacionals. La relatora especial de l'ONU sobre els drets dels pobles indígenes ha assenyalat: «Els pobles indígenes són actors clau en la protecció del medi ambient i la lluita contra el canvi climàtic, pel profund vincle espiritual, cultural i econòmic amb les seves terres i amb els recursos naturals». [4] Aquesta afirmació no és casual, sinó que reconeix la pràctica quotidiana d'una ciència ancestral que no dissocia l'ésser humà de la naturalesa, sinó que el comprèn com a part d'un tot, viu i sagrat. La cosmovisió indígena, lluny de ser una expressió mítica del passat, representa un coneixement ecològic tradicional que ha permès la conservació d'extensos territoris de biodiversitat durant segles. Nemonte Nenquimo, del poble waorani (Equador), reconeguda amb el Premi Ambiental Goldman, va aconseguir aturar la licitació petrolera sobre 200.000 hectàrees del territori waorani a través d'una sentència judicial històrica, del 2019. Ella afirma que «la nostra lluita no és només contra les petrolieres. És per mantenir vives les nostres llengües, els nostres arbres, els nostres avis. És perquè els nostres fills puguin viure sense por al bosc». [5]

Per part seva, el relator especial sobre la situació dels defensors de drets humans, Michel Forst, va advertir al seu informe temàtic [6] que moltes de les persones defensores assassinades al món provenen de comunitats indígenes o rurals que s'oposen a megaprojectes als seus territoris, i que el nivell d'impunitat en aquests crims és «alarmant i sistemàtic». És a dir, aquests atacs no són fets aïllats. Com ha documentat l'Oficina de l'Alt Comissariat de les Nacions Unides per als Drets Humans (ACNUDH), els pobles indígenes són víctimes d'un patró de criminalització, desplaçament i violència estructural per exercir el seu dret a la defensa del territori. [7]

Els atacs contra defensores i defensors amazònics no són només físics. Es manifesten també en campanyes de difamació, criminalització judicial, amenaces a familiars, violència sexual i desplaçaments forçats. La Comissió Interamericana de Drets Humans (CIDH), a l'*Informe sobre Persones Defensores de Drets Humans a les Amèriques*, [8] subratlla que: «Existeix una tendència preocupant a judicialitzar líders indígenes i ambientalistes per delictes com usurpació, terrorisme o sabotatge, quan en realitat estan exercint el seu dret legítim a defensar els seus territoris i formes de vida». Encara més, aquest organisme ha insistit que les mesures de protecció han de tenir un enfocament col·lectiu, intercultural i

territorial, que respecti les formes pròpies d'organització i cosmovisió dels pobles indígenes.

Això és així perquè, a l'Amazònia, els qui defensen l'entorn no només protegeixen recursos naturals: defensen una cosmovisió, una forma de vida i una relació espiritual amb la Terra. Per això, les seves lluites són també propostes de futur davant el col·lapse climàtic. La importància de les persones defensores ha estat expressada en l'Acord d'Escazú del 2021: «Els defensors de drets humans en assumptes ambientals són essencials per a la democràcia, el desenvolupament sostenible i el respecte als drets fonamentals». [9] Aquesta afirmació interpel·la els Estats i societats del nord global a reconèixer que la defensa de la mare Terra no acaba a les fronteres nacionals, i que el deure de protecció ha de ser també transfronterer i compartit.

Catalunya en suport a l'Amazònia

Catalunya s'ha convertit en un espai d'acollida i solidaritat amb les persones defensores de drets humans i del medi ambient provinents de contextos d'alt risc. Davant aquesta violència sistemàtica, regions com Catalunya han assumit un rol fonamental com a espais d'acollida per als qui es veuen obligats a fugir. A través del programa «Catalunya, terra d'acollida», s'ha consolidat el compromís institucional i social d'oferir refugi a persones defensores de drets humans amenaçades als seus països d'origen. Aquesta política no només representa un acte de solidaritat, sinó també de justícia global, en reconeixement de les lluites locals per la terra i el medi ambient que tenen implicacions universals.

Una part fonamental d'aquest compromís es materialitza en el Programa Català de Protecció a Defensors i Defensores dels Drets Humans (PCPDDH). [10] Una prioritat destacada del programa ha estat l'acollida temporal de defensores i defensors de la regió amazònica, especialment de països com Colòmbia, el Brasil, el Perú i l'Equador, on líders indígenes, ambientals i comunitaris enfronten amenaces constants per oposar-se a projectes extractius, desforestació il·legal, mineria i agroindústria als seus territoris ancestrals.

El PCPDDH ofereix acollida durant sis mesos a Catalunya i s'estructura entorn dels eixos següents: la protecció i el descans segur, lluny del context d'amenaça directa; l'acompanyament psicosocial, amb atenció especialitzada per al trauma i l'esgotament; l'enfortiment de capacitats, a través de formació en seguretat, incidència i xarxes de protecció; la visibilització de les seves lluites a Catalunya, mitjançant esdeveniments públics, trobades institucionals i articulació amb moviments socials, així com un pla de retorn segur, amb avaluació de riscos i acompanyament individualitzat. [11]

Aquest enfocament permet que les defensores amazòniques recuperin forces, generin xarxes internacionals de solidaritat i continuïn la seva tasca amb més resiliència. A més, enforteix el vincle entre comunitats del Sud global i els espais de resistència a Europa, i reconeix la interdependència entre justícia ambiental i justícia global.

Segons Sônia Guajajara, ministra dels Pobles Indígenes del Brasil i indígena, «quan defensem l'Amazònia, estem defensant tota la humanitat»

El PCPDDH no només protegeix persones concretes, sinó que construeix ponts de solidaritat entre Catalunya i l'Amazònia, i promou un reconeixement actiu del valor de la ciència i del coneixement ancestral indígena com a base de sostenibilitat i vida digna. Així, Catalunya no només acull, sinó que aprèn dels qui han protegit els boscos i rius des de fa generacions.

Diàleg de sabers: el que les defensores amazòniques ensenyen a Catalunya

En aquest marc, els pobles originaris es constitueixen com a defensors de primera línia dels drets humans i de la mare Terra, des dels seus territoris ancestrals fins als espais de refugi que troben en llocs com Catalunya.

El PCPDDH no només ofereix un espai de protecció, sinó que crea un punt de trobada transformador entre territoris, cultures i formes de resistència. Quan defensores i defensors de la regió amazònica arriben a Catalunya, no només ens porten testimonis de violència, sinó també coneixements profunds sobre la interdependència entre naturalesa i vida, que enriqueixen i enforteixen les lluites ambientals en territori català.

Les cosmogonies indígenes: la Terra com a ésser viu des de l'espiritualitat i la sostenibilitat

Els pobles amazònics veuen la Terra com un ésser viu, dotat d'esperit i dignitat. Aquesta visió s'expressa en marcs legals com en la Constitució equatoriana (2008), que reconeix els drets de la naturalesa (Pacha Mama), [12] o la Llei de drets de la mare Terra, de Bolívia (2010). [13]Patricia Gualinga, del poble quítxua de Sarayaku (Equador), ha liderat processos de resistència i litigi internacional per a la consulta prèvia i la defensa del projecte Selva Viviente i recorda que «La nostra selva no és només un bosc. És un ésser viu, amb el qual tenim un pacte de respecte. L'extractivisme és una agressió espiritual, a més d'ambiental». [14]

Així, els pobles originaris amazònics no conceben la naturalesa com un recurs a explotar, sinó com una xarxa viva de relacions espirituals, ecològiques i socials. Aquesta perspectiva, expressada en conceptes com la *mare Terra* o el *bon viure* (*sumak kawsay*, *bem viver*), [15] proposa una forma radicalment diferent d'entendre la sostenibilitat. [16]

Moltes defensores amazòniques integren al seu discurs i pràctica

una dimensió espiritual, corporal i comunitària de la lluita: el territori i el cos són una mateixa defensa

A Catalunya, aquesta visió ha inspirat moviments ecologistes i de transició ecosocial, que advoquen pel decreixement, l'agroecologia i l'ecofeminisme, per repensar el territori més enllà de la lògica extractiva i antropocèntrica, i ressignificar el vincle entre sostenibilitat i justícia social. Com ha dit Sônia Guajajara, ministra dels Pobles Indígenes del Brasil i indígena: «Quan defensem l'Amazònia, estem defensant tota la humanitat». [17]

Les resistències col·lectives i territorials

Les defensores amazòniques ensenyen que la defensa del medi ambient és inseparable de la defensa del territori, la cultura i l'autonomia. Aquesta perspectiva ha generat afinitats amb moviments a Catalunya que també resisteixen a projectes extractius o d'urbanisme agressiu, com ampliar infraestructures (aeroports o autopistes), macrogranges o projectes d'especulació immobiliària en zones rurals i costaneres.

L'arribada de defensores indígenes, a través del PCPDDH, no ha estat només un gest solidari, sinó un impuls directe a moviments socioambientals a Catalunya. En les seves trobades, tallers i gires, han deixat empremta en comunitats locals que enfronten conflictes territorials de diferent índole. Sense ànim d'exhaustivitat, alguns exemples de resistències ambientals a Catalunya inspirades per les defensores amazòniques són:

— Defensa del delta del Llobregat: col·lectius com Ni un pam de terra, que lluiten contra l'ampliació de l'aeroport del Prat, han compartit espais de formació amb defensores amazòniques convidades per Entrepueblos i CCAR. La comprensió del territori com a subjecte de drets, no com a recurs disponible, ha reforçat el seu discurs. [18]

— Oposició al projecte Hard Rock a Tarragona: la plataforma Aturem Hard Rock ha vinculat les denúncies d'extractivisme amazònic amb la lògica d'urbanisme especulatiu que amenaça la regió del Camp de Tarragona. [19] Les defensores amazòniques han participat en jornades que connecten la defensa del territori amb l'autonomia alimentària i el dret a l'hàbitat.

— Transició energètica i sobirania comunitària: col·lectius com Xarxa Sud o Defensa del Territori han incorporat en les seves demandes la crítica a la «transició verda sense justícia», en diàleg amb lideresses amazòniques que denuncien megaprojectes energètics imposats sense consulta prèvia. [20]

— Agroecologia i feminisme rural: projectes com Ramaderes de Catalunya han enfortit les seves xarxes amb dones indígenes, i han reconegut la importància de les cures, la medicina tradicional i la connexió entre cos i territori en les lluites per la sobirania alimentària. [21]

La presència de defensores amazòniques a Catalunya no és només un acte d'acollida, sinó una oportunitat per repensar les nostres maneres d'habitar el món. Cuidar la Terra no és un privilegi d'uns quants; és una responsabilitat compartida

— Educació ambiental amb perspectiva anticolonial: centres com Espai Ambiental Cooperativa, Can Masdeu i programes educatius com Edualter han incorporat les experiències i sabers de les defensores amazòniques en tallers, exposicions i materials escolars, i han sensibilitzat sobre la interdependència global i la necessitat de justícia climàtica. [22]

Aquestes resistències a Catalunya mostren que el testimoni de les defensores no només denuncia violències, sinó que activa pràctiques de cures, organització comunitària i transformació social. L'accés a la informació, la participació pública i la protecció de persones defensores són pilars fonamentals d'una democràcia ambiental efectiva. Catalunya, des dels seus territoris, recull aquesta crida a actuar.

L'espiritualitat: cos i cura

Moltes defensores amazòniques integren al seu discurs i a la seva pràctica una dimensió espiritual, corporal i comunitària de la lluita: el territori i el cos són una mateixa defensa. Moltes defensores amazòniques expliquen que el cos de la dona i el cos de la Terra pateixen violències similars: invasió, explotació i danys. Això ha estat especialment significatiu en espais feministes i ecofeministes catalans, que treballen des de les cures, la comunitat i la curació, i enforteixen la idea que el cos i la Terra pateixen violències anàlogues, i que defensar el territori implica també guarir, cuidar i teixir comunitat.

L'ús de rituals, cants, medicina tradicional i espiritualitat col·lectiva ha impactat positivament en iniciatives d'autocures, pedagogies populars i educació ambiental a Catalunya, i ha ampliat la noció de resistència.

Nenes de la comunitat indígena Kambeba. Fotografia: Adelino Meireles

L'internacionalisme es teixeix des de baix

Finalment, la presència d'aquestes defensores ha ajudat a internacionalitzar les lluites locals catalanes: ha connectat causes com la defensa de l'aigua, l'energia pública o la justícia climàtica amb la destrucció de l'Amazones i els interessos d'empreses multinacionals (energètiques, mineres o de l'agroindústria) amb seu a Europa i que operen a l'Amazònia amb impactes devastadors sobre els drets humans i els drets de la naturalesa. Això permet comprendre que el que es decideix a Barcelona o Brussel·les pot tenir conseqüències directes en territoris com el Putumayo, el Tapajós o el Vaupés. Les lluites locals es tornen globals.

Reflexions finals

La crisi ecològica és també una crisi política, espiritual i ètica. I, davant d'aquesta crisi, les defensores amazòniques no només resisteixen: ensenyen, guareixen i sembren. En els seus cants, en els seus rituals i en la seva persistència hi ha la clau per imaginar una altra manera de viure en aquest planeta.

La presència de defensores amazòniques a Catalunya no és només un acte d'acollida, sinó una oportunitat per repensar les nostres maneres d'habitar el món. Perquè cuidar la Terra no és un privilegi d'uns quants, sinó una responsabilitat compartida. Elles ens ensenyen que cuidar la Terra no és un luxe, ni una política verda superficial, sinó una pràctica de vida, una ètica comunitària i una responsabilitat urgent. La seva ciència ancestral, lluny de ser folklore, és una font de saviesa per transitar cap a models realment sostenibles i justos,

també a Europa. Com va dir l'activista guatemalenca Aura Lolita Chávez: «La mare Terra està ferida, i les nostres lluites són les seves defenses». [23]

Així, la defensa del medi ambient és avui una lluita vital per la supervivència de tots els éssers que habiten el planeta. Els pobles originaris i els seus sabers ancestrals constitueixen el cor d'aquesta resistència. La seva persecució és una advertència dels límits ètics i ecològics que el model de desenvolupament actual ha transgredit. Catalunya, com a espai de refugi, té el mandat, no només de protegir les persones defensores, sinó també d'aprendre'n i reconèixer que en les seves paraules i en les seves pràctiques hi viu una saviesa necessària per imaginar un futur en harmonia amb la Terra.

REFERÈNCIES

- 1 — Global Witness. (2023). *Siempre en pie. Personas defensoras de la tierra y el medio ambiente al frente de la crisis climática*. Londres: Global Witness. [Disponible en línea](#).
- 2 — Global Witness. (2024). *Voces silenciadas*. Londres: Global Witness. [Disponible en línea](#).
- 3 — Global Witness. (2024). *Raíces de resistencia*. Londres: Global Witness. [Disponible en línea](#)
- 4 — Asamblea general de las naciones unidas (2020). *Informe de la Relatora Especial sobre los derechos de los pueblos indígenas, Victoria Tauli-Corpuz*. [Disponible en línea](#)
- 5 — The goldman enviromental Prize (2020). «2020 Goldman Prize Winner, Nemonte Nenquino». [Disponible en línea](#)
- 6 — Asamblea general de las naciones unidas (2016). *Informe del Relator Especial sobre la situación de los defensores de los derechos humanos, Michel Forst*. [Disponible en línea](#).
- 7 — Asamblea general de las naciones unidas (2020). *Informe de la Relatora Especial sobre los derechos de los pueblos indígenas, Victoria Tauli-Corpuz*. [Disponible en línea](#).
- 8 — Comissió interamericana de drets humans (2019). *Informe sobre personas defensoras de derechos humanos en las Américas*. Washington: CIDH.
- 9 — Acuerdo Regional sobre el Acceso a la Información, la Participación Pública y el Acceso a la Justicia en Asuntos Ambientales en América Latina y el Caribe [ac.]. Art. 9. 4 de març de 2018 (Costa Rica).
- 9 — Gestionat per la Comissió Catalana d'Acció pel Refugi (CCAR) amb el suport de la Generalitat de Catalunya. Vegeu el Programa Català de Protecció a Defensors i Defensores dels Drets Humans (PCPDDH). [Disponible en línea](#).
- 11 — Comissió catalana d'acció pel refugi (2023). *Memòria d'activitats 2023*. Barcelona: CCAR.
- 12 — Constitución de la República del Ecuador [const.]. Derechos de la naturaleza, capítulo séptimo (artículos 71-74). 20 d'octubre de 2008 (Ecuador). [Disponible en línea](#).
- 13 — Ley 71 de 2010 sobre los Derechos de la Madre Tierra. 21 de desembre de 2010 (Bolívia). [Disponible en línea](#).

- 14 — Amazon watch (2016). «Reconociendo los derechos de la naturaleza y el bosque vivo». *Ojo en el Amazonas*, 5 de febrer de 2016.
- 15 — Gudynas, e. (2011). *Buen vivir: germinando alternativas al desarrollo*. Quito: América Latina en Movimiento, ALAI.
- 15 — Escobar, a. (2020). *Pluriversal Politics: The Real and the Possible*. Durham: Duke University Press.
- 17 — Rudich, j. (2022). «Luchando por la naturaleza y por la vida, contra el discurso del agronegocio». *CTXT, contexto y acción*, 22 de setembre de 2022.
- 18 — Querol, f. (2025). «¿A quién beneficia la ampliación del aeropuerto? El Prat se levanta contra un plan indignante». *Catalunya Press*, 14 de juny de 2025.
- 19 — Per a més informació, consulteu www.aturemhardrock.cat.
- 20 — Per a més informació, consulteu www.xarxasud.org.
- 21 — Gambirasi, m., cavaglià r. y ruggia s. (2025). «El valle de Can Masdeu: la agroecología como una cura para el futuro». *El Salto*, 18 de febrer de 2025.
- 22 — Fundació akwaba (2022). *GUIA PEDAGÒGICA. Segona fase. Fem Eco: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món. Mobilització social i incidència social i política*. L'Hospitalet de Llobregat: Fundació Akwaba.
- 23 — Cetino, v. (2018). «Ellas son las mujeres que impulsan la defensa de la madre Tierra». *Ruda Guatemala*, 23 d'abril de 2024.

Susana Borràs-Pentinat

Susana Borràs-Pentinat és professora de Dret Internacional Públic i Relacions Internacionals a la Universitat Rovira i Virgili (URV). A la URV, és investigadora del Grup d'Investigació en Territori, Ciutadania i Sostenibilitat, del Centre d'Estudis del Dret Ambiental (CEDAT) i de l'Institut d'Investigació en Sostenibilitat, Canvi Climàtic i Transició Energètica (IU-RESCAT). És també coordinadora del Màster Universitari en Dret Ambiental de la URV. Ha estat investigadora Marie Curie, experta en la plataforma de les Nacions Unides Harmony with Nature i en la Comissió Mundial de Dret Ambiental de la Unió Internacional de la Conservació de la Natura (IUCN). Els seus temes d'investigació i de publicacions principals giren entorn dels drets de la natura, la justícia ambiental i climàtica i els drets humans, l'ecofeminisme, les persones defensores del medi ambient i les migracions climàtiques.